

Ο «ενοχλητικός» Στέφανος Μάνος

Μιράντα Ξαφά

12/10/2022, Athensreviewofbooks.com

Ο Στέφανος Μάνος, την περίοδο που ήταν αρχηγός των Φιλελευθέρων.

Άρης Πορτοσάλτε, Στέφανος Μάνος. Τομή στην αδράνεια, Εισαγωγή: Θάνος Βερέμης, Εκδόσεις Πρώτη Ύλη, Αθήνα 2022, σελ. 400

Το βιβλίο *Τομή στην αδράνεια* αποτυπώνει τις συνεντεύξεις του Στέφανου Μάνου με τον δημοσιογράφο Άρη Πορτοσάλτε, στο σπίτι του στην Εκάλη, που ξεκίνησαν λίγους μήνες πριν εισβάλει στη ζωή μας ο κορωνοϊός. «Κυριακάτικες συναντήσεις στο αίθριο που βλέπει στον κήπο του Στέφανου Μάνου. Συζητήσεις που ξεκινούν από τα πρώτα βήματα του πολιτικού, το ήθος και η ακεραιότητα του οποίου δεν έγιναν ποτέ αντικείμενο διαπραγμάτευσης. (...) Φιλόξενος οικοδεσπότης, ο επίμονος στην πρακτική εφαρμογή, στην αποτελεσματικότητα και στην ηθική πολιτικός κατηγορήθηκε ότι δεν χάιδεψε αυτιά. Ο ευθύς, πραγματιστής και “δύσκολος” Μάνος δεν έπαψε ποτέ να σκέπτεται “έξω από το κουτί”, χωρίς αγκυλώσεις, με τρόπο καινοτόμο, και να σκαρφίζεται τρόπους να εφαρμόσει τις ιδέες του. Και να επιμένει πως η πολυτιμότερη ιδιότητα του πολιτικού είναι η εντιμότητα και οι καθαρές κουβέντες, χωρίς δολοπλοκίες. Μάλλον η προσήλωσή και η εμμονή του σε αυτές τις αρχές είχαν βαρύ κόστος για τον ίδιο», γράφει ο συγγραφέας στην εισαγωγή του βιβλίου.

Πολιτεύτηκε για να αλλάξει τα κακώς κείμενα

Γνώριζα τον Στέφανο Μάνο πριν έρθω στην Ελλάδα τον Μάιο του 1991, με άδεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, για να αναλάβω διευθύντρια του Οικονομικού Γραφείου του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Τον Φεβρουάριο 1992 που ο Στέφανος Μάνος ανέλαβε το Υπουργείο Εθνικής

Οικονομίας η ένταση της εργασίας αυξήθηκε κατακόρυφα, καθώς καλούσαμε την μία μετά την άλλη αποστολές τεχνικής βοήθειας του ΔΝΤ για μία σειρά από θέματα και διαμορφώναμε μεταρρυθμιστικούς νόμους: αναμόρφωση ασφαλιστικού συστήματος, βελτίωση της φορολογικής και ταμειακής διαχείρισης του Δημοσίου, εξασφάλιση της ανεξαρτησίας της Τράπεζας της Ελλάδας. Έτσι έγινε η ασφαλιστική μεταρρύθμιση του 1992, γνωστή ως «Νόμος Σιούφα» παρότι γράφτηκε εξ ολοκλήρου στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, βελτιώθηκε η διαδικασία συλλογής φόρων, και τέθηκαν οι βάσεις για τη συμμετοχή της χώρας στην Ευρωζώνη, που ήταν κεντρικός στόχος της κυβέρνησης. Ο προκάτοχος του Μάνου στο Υπουργείο αντίθετα θεωρούσε ότι το Ταμείο «είναι τριτοκοσμικός οργανισμός, δεν το χρειαζόμαστε στην Ελλάδα». Δεν άφησε πίσω του κάποιο αξιομνημόνευτο έργο, δίνοντας αφορμή στον Στέφανο Μάνο να σχολιάσει ότι «χάθηκαν τα δύο πρώτα χρόνια» της διακυβέρνησης Μητσοτάκη.

Ο βιομήχανος Μάνος αποφάσισε να πολιτευτεί για να προσφέρει, όχι για να βουλευτεί. «Πολιτεύομαι διότι δεν είμαι ευχαριστημένος και, όντας νέος, μπορώ να αντιδράσω στα κακώς κείμενα», είχε πει ως υποψήφιος βουλευτής στις εκλογές του 1977. Την ημέρα που εξελέγη παραιτήθηκε από την οικογενειακή επιχείρηση Αλλατίνη και έπαψε να έχει οποιαδήποτε συμμετοχή στην διεύθυνση της εταιρείας. Διαπίστωσα εργαζόμενη δίπλα του, ότι πάντα επέλεγε τις λύσεις που επιτάσσουν η λογική και το γενικό συμφέρον, χωρίς να τον απασχολεί αν θα στεναχωρήσει κάποιους. Ποτέ δεν δίστασε να συγκρουστεί με συμφέροντα για να υλοποιήσει έργα που βελτιώνουν την ζωή των πολιτών.

Η παρακαταθήκη Μάνου

Ως υπουργός Δημοσίων Έργων εισήγαγε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την πρακτική κατασκευής μεγάλων έργων με αυτοχρηματοδότηση, με ιδιωτικά κεφάλαια που αποσβένονται σε βάθος χρόνου από τα τέλη που πληρώνουν οι χρήστες. Εισηγάγε την λογική ότι τα μεγάλα έργα θα τα πληρώνουν οι χρήστες, όχι οι φορολογούμενοι. Έτσι κατασκευάστηκαν το αεροδρόμιο των Σπάτων, η Αττική οδός και η γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου. Σχεδίασε το μετρό της Αθήνας με τον παραδοσιακό τρόπο, με χρηματοδότηση από την ΕΕ, αλλά ανέθεσε την επίβλεψη του έργου στον Αμερικανικό κολοσσό Bechtel, αντί του Υπουργείου Δημοσίων Έργων, αλλάζοντας τη νομή της εξουσίας και προκαλώντας αντιδράσεις. «Είχαμε δύο πολύ μεγάλους εργολάβους, τους αναδόχους Γερμανούς και Γάλλους να κατασκευάζουν το έργο, και τους Αμερικανούς να τους ελέγχουν». Δεν έχετε παρά να συγκρίνετε την ταχύτητα και αποτελεσματικότητα της κατασκευής του μετρό της Αθήνας, που ολοκληρώθηκε στην οκταετία 1991-99, με την αβελτηρία με την οποία αντιμετωπίστηκε το μετρό Θεσσαλονίκης, που ξεκίνησε το 2006 αλλά ακόμα δεν λειτουργεί.

Ο Μάνος είχε σχεδιάσει όλα αυτά τα έργα το 1978-9, ως υπουργός Περιβάλλοντος και Χωροταξίας στην κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή, αλλά μετά τις εκλογές του 1981 το ΠΑΣΟΚ, με υπουργό τον Αντώνη Τρίτση, αποφάσισε να παγώσει όλα τα έργα υποδομής στην Αθήνα, δηλώνοντας ότι η Αθήνα δεν χρειάζεται μετρό^[1]. Μία δεκαετία αργότερα, το 1990, τα ξαναβρήκε εκεί που τα είχε αφήσει, επιστρέφοντας στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων ως υπουργός στην κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Η κινητή τηλεφωνία, που

λειτουργούσε ήδη από τη δεκαετία του '80 στην Ευρώπη, ήρθε έστω καθυστερημένα στην Ελλάδα χάρη στον διαγωνισμό που σχεδίασε σε χρόνο ρεκόρ ο Μάνος μαζί με τον τότε αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Τζαννή Τζανετάκη, με απόλυτη διαφάνεια, με τις προσφορές να ανοίγονται σε δημόσια τελετή στο Ζάππειο το 1991. Βασική επιλογή Μάνου ήταν η απόφαση να απαλείψει την συμμετοχή του κρατικού ΟΤΕ με 30% και στις δύο άδειες, εκ του ασφαλούς και αδαπάνως. «Μα, μου είπαν, το έχουμε υποσχεθεί στους συνδικαλιστές του ΟΤΕ (...) Φώναζαν, αλλά δεν μετακινήθηκα. Ο διαγωνισμός έγινε με μεγάλη επιτυχία».

Στη διάρκεια της πολιτικής του σταδιοδρομίας ο Μάνος προσπάθησε να βρει λύσεις στα προβλήματα της καθημερινότητας. Έδωξε το νέφος από την Αθήνα με την απόσυρση παλαιάς τεχνολογίας αυτοκινήτων και την εισαγωγή καταλυτικών, αύξησε τις θέσεις πάρκινγκ στην πρωτεύουσα επιβάλλοντας την υποχρέωση οι νεόδμητες πολυκατοικίες να έχουν γκαράζ, διέσωσε διατηρητέα κτίρια με την μεταφορά συντελεστών δόμησης και παραδοσιακούς οικισμούς με αυστηρούς κανόνες δόμησης. Στην ικανότητά του να εφευρίσκει λύσεις συνέβαλαν οι σπουδές του στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης, και στη συνέχεια το πρόγραμμα MBA του Χάρβαρντ που τον βοήθησε να αποφασίζει γρήγορα επιλέγοντας το ουσιώδες από ένα βουνό πληροφοριών.

Μετριοτήτα και κρατική αυθαιρεσία, δύο κόκκινα πανιά

Τον ενοχλεί αφάνταστα η μετριοτήτα, η τάση των πολιτικών να τοποθετούν χαμηλά τον πήχη για να αποφύγουν τη σύγκρουση με ομάδες συμφερόντων. Δεν συμφωνεί ότι η πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού. «Πολιτική είναι η τέχνη του να καθιστάς εφικτό αυτό που σήμερα μοιάζει ανέφικτο», δηλώνει. Και συνεχίζει: «Η εκ των προτέρων κρίση ότι κάτι δεν είναι εφικτό είναι ο συνήθης τρόπος για να μην κάνεις τίποτα». Ο Στέφανος Μάνος είναι ένας ευπατρίδης που νιώθει γνήσια στενοχώρια όταν η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλά σε διεθνείς κατατάξεις και θεωρεί πατριωτικό καθήκον του να επισημαίνει τα κακώς κείμενα. Δεν ανέχεται τους συμβιβασμούς του πελατειακού κράτους με μικροσυμφέροντα για ψηφοθηρικούς λόγους. «Πολίτες, όχι πελάτες» ήταν το σύνθημα των Φιλελεύθερων, του κόμματος με σήμα τον ταύρο που ίδρυσε το 1999, λίγους μήνες αφού ο τότε πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής τον διέγραψε οριστικά από τη Νέα Δημοκρατία. Ως υπουργός είχε κατηγορηματικά αρνηθεί οποιαδήποτε νομιμοποίηση αυθαιρέτων. Θεωρούσε το γκρέμισμα αυθαιρέτων μη ρεαλιστική επιλογή σε μία χώρα με χιλιάδες αυθαίρετα, όμως δεν είχε την πρόθεση να αποζημιώσει τους ιδιοκτήτες αυθαιρέτων αν βρίσκονταν μπροστά του σε κάποιο δημόσιο έργο. Αυτή η στάση του προκάλεσε τον τέως πρωθυπουργό Γεώργιο Ράλλη να του πει «δεν σας αντέχει άλλο η Νέα Δημοκρατία σ' αυτό το Υπουργείο». Πριν από δύο χρόνια δεν δίστασε να εγκαλέσει την κυβέρνηση Μητσοτάκη για την αναστολή της κατεδάφισης αυθαιρέτων στον αιγιαλό που είχαν τελεσιδικήσει δικαστικά.

Τον απασχολούσε πάντα η προστασία των πολιτών από τις αυθαιρεσίες του κράτους. Έχει αρθρογραφήσει πολλές φορές για τις αντικειμενικές αξίες των ακινήτων («καθορίζονται με απόλυτη έλλειψη διαφάνειας, πέρα κάθε λογικής»), για το κόστος έκδοσης διαβατηρίων στην Ελλάδα («έχουμε τα ακριβότερα διαβατήρια σε όλη την Ευρώπη, που ισχύουν για πέντε αντί για δέκα χρόνια»), για την υψηλή φορολογία ως αιτία για τις υψηλές τιμές και την ολιγοπωλιακή

διάρθρωση της αγοράς τηλεπικοινωνιών. Στη μεταβίβαση ακινήτων, λέει ότι στόχος πρέπει να είναι η διευκόλυνση των πολιτών, όχι διαδικασία-τέρας με δεκάδες πιστοποιητικά μη οφειλών σε ΔΟΥ, ΟΤΑ, ΕΦΚΑ, με στόχο το κράτος να εισπράξει, ό,τι δεν κατάφερε να εισπράξει στο παρελθόν. Θεωρεί πολιτικό λάθος της κυβέρνησης Κυριάκου Μητσοτάκη να δεχθεί περιορισμούς στο απρόσκοπτο δικαίωμα των Ελλήνων του εξωτερικού με δικαίωμα ψήφου να ψηφίζουν απ' όπου βρίσκονται, προκειμένου να πετύχει την συναίνεση 200 βουλευτών για την υπερψήφιση του νόμου. «Οι περιορισμοί ακυρώνουν στην πράξη την δυνατότητα των ομογενών να ψηφίζουν από εκεί που βρίσκονται, αντί να τους διευκολύνουν».

Πελατειακές σχέσεις και αναξιοκρατία

Όπως γράφει ο Θάνος Βερέμης στην εισαγωγή του βιβλίου, ο Μάνος επισημαίνει ότι «το κράτος οικοδομήθηκε με κριτήριο το βόλεμα των ημετέρων, τις πελατειακές σχέσεις βουλευτών και, συνεπώς, την αναξιοκρατία του δημόσιου βίου». Πιστεύει ακράδαντα ότι η αξιοκρατική άμιλλα είναι η κινητήριος δύναμη της προόδου. Θεωρεί την αξιολόγηση στο Δημόσιο απαραίτητη προϋπόθεση για τη βελτίωση της λειτουργίας του. «Είναι βαθιά μου πεποίθηση πως ό,τι δεν μετράς δεν μπορείς να το βελτιώσεις», λέει. Εξηγεί πως η απουσία συστημάτων μέτρησης και αξιολόγησης οδηγεί σε αδυναμία βελτίωσης της απόδοσης των διαθέσιμων πόρων. Εγκαλεί την σημερινή κυβέρνηση γιατί δεν δίνει στη δημοσιότητα τα στοιχεία των αποτελεσμάτων των πανελλαδικών εξετάσεων, ανά λύκειο, που θα βοηθούσαν στην αξιολόγηση των σχολικών μονάδων. «Η υπουργός Παιδείας διστάζει να δώσει στη δημοσιότητα τα στοιχεία που υπάρχουν. Γιατί τέτοιος δισταγμός; Φοβάται, φαντάζομαι, την αντίδραση των ολέθριων συνδικαλιστών, που θέλουν να αγνοούν την αλήθεια που περιέγραψα: αν δεν μετρήσεις, δεν μπορείς να βελτιώσεις». Όπως έχει γράψει παλιότερα: «Το κομματικό-συνδικαλιστικό κατεστημένο θεωρεί το μέτρημα επικίνδυνο, διότι μπορεί να αποκαλύψει το μέγεθος της σπατάλης και να οδηγήσει σε μεταρρυθμίσεις που το θίγουν. Γι' αυτό και ο διάλογος για την οικονομία γίνεται με συνθήματα, όχι με επιχειρήματα και αδιάψευστα στοιχεία».

Τι κόμμα είναι η Νέα Δημοκρατία; «Είναι ένα κόμμα που επιζητεί την εξουσία». Ένα κόμμα παραδοσιακά «πελατοκεντρικό», με πελατειακά δίκτυα, παλαιοκομματικό, κόμμα διαχείρισης εξουσίας, κόμμα κοτζαμπάσηδων, «να ελέγχουμε τα πάντα, να έχουμε την εξουσία». Κόμμα στο οποίο ο Μάνος ήταν ξένο σώμα: «Τι τον θέλουμε τον βιομήχανο;» είπε ο Γεώργιος Ράλλης στον τότε Πρόεδρο του ΣΕΒ Δημήτρη Μαρινόπουλο το 1977, όταν ο Μάνος αποφάσισε να πολιτευτεί. «Στη Νέα Δημοκρατία υπήρχε η κρίσιμη μάζα των βουλευτών που υποστήριζαν ένα μικρότερο κράτος;» τον ρωτάει ο συγγραφέας. «Ήταν πάντα μετρημένοι, θα έλεγα, στα δάκτυλα του ενός χεριού – και αν».

Σκέψεις «έξω από το κουτί»

Οι συζητήσεις του συγγραφέα με τον Στέφανο Μάνο αναδεικνύουν πόσο σπινθηροβόλο παραμένει το πνεύμα του Στέφανου Μάνου στα 83 του χρόνια. Μιλάει για το Μακεδονικό και για το Κυπριακό, για τα ελληνοτουρκικά και τη Χάγη. «Λέμε και ξαναλέμε ότι η επέκταση στα 12 μίλια είναι δικαίωμα που μας δίνει το διεθνές δίκαιο, που θα το ασκήσουμε όποτε κρίνουμε ότι μας συμφέρει. Η συνεχής επανάληψη της ίδιας φράσης χωρίς καμία εκ μέρους μας ενέργεια

αποδυναμώνει το επιχείρημά μας». Για την Κύπρο σχολιάζει: «Μηρυκάζουμε και επαναλαμβάνουμε ακόμα ότι είμαστε υπέρ της διζωνικής, δικοινοτικής σαχλαμάρας (...) Είναι η επανάληψη της βλακείας». Θεωρεί ότι η βέλτιστη λύση είναι να χωριστεί σε δύο κράτη η Κύπρος, πράγμα που αντιστοιχεί με τη διαμορφωμένη πραγματικότητα. Θα βοηθούσε την Βόρεια Κύπρο να μπει στην ΕΕ, οπότε δεν θα υπήρχαν περιορισμοί, θα ήταν ελεύθερη η διακίνηση μεταξύ των δύο κρατών. Κάθε άλλη λύση παραβλέπει το γεγονός ότι οι πληθυσμιακές εξελίξεις ευνοούν την Βόρεια Κύπρο, επομένως κάθε «διζωνική, δικοινοτική» ομοσπονδία, με εναλλαγές προέδρων, δεν μπορεί να έχει διαχρονική ισχύ, δεν θα αντέξει στον χρόνο.

Το βιβλίο είναι αποκαλυπτικό για την πολιτική στη διάρκεια της μεταπολίτευσης. Βλέπουμε με την ματιά του Μάνου γεγονότα που νομίζαμε ότι ξέρουμε. Σχολιάζει για την κυβέρνηση Ζολώτα το 1989-90 ότι αντί να αντιμετωπίσουν την παρ' ολίγο χρεοκοπία της χώρας «συνασπίστηκαν τρία κόμματα για να δώσουν τις ψηφιακές παροχές στην Intracom και στη Siemens». Σχολιάζει τις επιδόσεις όλων των πρωθυπουργών της μεταπολίτευσης: θεωρεί την περίοδο Κωνσταντίνου Καραμανλή «συντηρητική και συνετή», ευθυγραμμισμένη με την Ευρωπαϊκή τάση για κρατικά ελεγχόμενη οικονομία («δεν είχε ακόμα προκύψει η θάτσερ»). Καυτηριάζει την σπάταλη διαχείριση του Ανδρέα Παπανδρέου, δίνει εύσημα στον Σημίτη για τη συμφωνία του Ελσίνκι και την είσοδο της Κύπρου στην ΕΕ. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης «πίστευε στη δύναμη της αγοράς», είχε όμως «παλαιοκομματικά κουσούρια» και ηγείτο ενός κόμματος «κοτζαμπάσηδων», μονίμως αντίθετων σε φιλελεύθερες επιλογές. Ο Σαμαράς προκάλεσε μεγάλη καταστροφή ρίχνοντας την κυβέρνηση Μητσοτάκη το 1993, θέτοντας τέρμα στην ιδιωτικοποίηση του ΟΤΕ και της ΔΕΗ που δρομολογήθηκαν από τον Μάνο, αλλά καταργήθηκαν από την κυβέρνηση Παπανδρέου το 1994 «για να μη στενοχωρηθούν οι συνδικαλιστές». Ο Κώστας Καραμανλής άφησε πίσω του μία φούσκα, στηριγμένη σε δανεικά, που ξεφούσκωσε την περίοδο των μνημονίων. Ο Γιώργος Παπανδρέου ήταν θαρραλέος, διότι θέλησε να μπολιάσει με φιλελεύθερους τους σοσιαλιστές του ΠΑΣΟΚ, αλλά «δεν ήταν ικανός με όρους μάνατζμεντ». Ο Σαμαράς ως πρωθυπουργός μείωσε τα ελλείματα βάσει μνημονιακών υποχρεώσεων, αλλά δεν άλλαξε κάτι στη δομή της οικονομίας, ώστε να αρχίσει να αναπτύσσεται. Με τον ΣΥΡΙΖΑ «πήγαμε ακόμα πιο πίσω». Η κυβέρνηση Μητσοτάκη «τα πάει καλά», αλλά «λέει περισσότερα απ' όσα κάνει» και πρέπει να βιαστεί περισσότερο στις ιδιωτικοποιήσεις, στην εκ βάθρων αναδιάρθρωση της Δικαιοσύνης, στην κατάργηση καταχρηστικών συντεχνιακών προνομίων, στην αποκέντρωση.

Το κόστος της αδράνειας

Εξηγεί γιατί η αδράνεια είναι η χειρότερη δυνατή επιλογή. Επιλογή που οδηγεί σε καταστροφή σαν αυτή που πέρασε η Ελλάδα την περασμένη δεκαετία με την κρίση χρέους και τα μνημόνια. «Δεν θα μεταρρυθμίσω το ασφαλιστικό σύστημα στην πρώτη τετραετία» υποσχέθηκε ο νεοεκλεγείς πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής το 2004. Ούτε στη δεύτερη θητεία του μεταρρύθμισε το σύστημα που ευθύνεται για τα δύο τρίτα της αύξησης του δημοσίου χρέους την περασμένη δεκαετία, με τα γνωστά αποτελέσματα.

Έχουμε βγει οριστικά από την κρίση χρέους και μνημονίων της περιόδου 2010-18; «Δεν τελειώσαμε με τις χρεοκοπίες. Θα έρθουν και άλλες χρεοκοπίες». Γιατί; Διότι «καμία κυβέρνηση δεν έχει τολμήσει να μειώσει δαπάνες. Και συνεχώς αυξάνονται οι δαπάνες. Και δεν φαίνεται να καταλαβαίνουν ότι αυτή η πολιτική οδηγεί και σε μελλοντική χρεοκοπία». Και η περικοπή χρέους του 2012; «Πετάξαμε από πάνω μας 100 δισ. για να βρεθούμε εκεί όπου ήμασταν. Σήμερα χρωστάμε όσα χρωστούσαμε και πριν».

Υπόδειγμα ευγενούς και μορφωμένου ανθρώπου, με εξαιρετικά αναπτυγμένο αίσθημα δημόσιου καθήκοντος, θα μείνει στη συλλογική μνήμη σαν σπάνιο παράδειγμα πολιτικού με όραμα και σχέδιο. Πολιτικού που βλέπει πολύ πέρα από τις επόμενες εκλογές και νοιάζεται πραγματικά για το δημόσιο συμφέρον. Εμβληματική προσωπικότητα του φιλελεύθερου χώρου, δηλώνει ότι «δεν μπόρεσα ποτέ να βάλω τον εαυτό μου κάπου [στον άξονα Αριστερά - Δεξιά]. Ασφαλώς είμαι αντικρατιστής. Θέλω μεγαλύτερη ελευθερία. Δεν θέλω τις αποφάσεις να τις παίρνει το κράτος για λογαριασμό μου». Θεωρεί ότι ο υπέρμετρος συγκεντρωτισμός είναι μέρος της παθογένειας του Ελληνικού κράτους. «Δεν θέλω την εξουσία να την ασκεί μονοπωλιακά ένα κεντρικό κράτος. Είμαι υπέρ της αποκέντρωσης. Η εξουσία να μοιραστεί, να μην είναι συγκεντρωμένη όλη στην Αθήνα». Συνεπής στις ιδέες του, πρωτοστάτησε στην ιδέα της μεταφοράς της είσπραξης ΕΝΦΙΑ στους δήμους, με παράλληλη κατάργηση όλων των κρατικών επιχορηγήσεων προς τους δήμους. Αυτό υποσχέθηκε να κάνει η κυβέρνηση Μητσοτάκη στις εκλογές του 2019. Τώρα περιμένουμε μία τομή στην αδράνεια.

Στο τέλος του βιβλίου ο Στέφανος Μάνος δηλώνει ότι έχει την αίσθηση, και την επίγνωση, ότι δεν είναι αγαπητός ή συμπαθής. Όταν η Βουλή επρόκειτο να επιλέξει υπηρεσιακό πρωθυπουργό μετά την παραίτηση Παπανδρέου το 2011, το όνομά του ακούστηκε μόνο στα ξένα έντυπα, αλλά όχι στην Ελλάδα. Οι *New York Times* είχαν αναφέρει το όνομά του μαζί με αυτό του Λουκά Παπαδήμου, τις μόνες δύο προσωπικότητες παγκόσμιου βεληνεκούς μεταξύ όσων συζητήθηκαν. Λόγω απλής αναλογικής είναι εξαιρετικά πιθανό να βρεθούμε ξανά στην ανάγκη εξεύρεσης υπηρεσιακού πρωθυπουργού. Το σύστημα μπορεί να αναδείξει δικαστικό ή πολιτικό χωρίς τα χαρίσματα που θα απαιτηθούν σε μια περίοδο κρίσης. Ο πιο κατάλληλος θα ήταν ο Στέφανος Μάνος.

[1] Τον Αντώνη Τρίτση, που η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας τίμησε πρόσφατα δίνοντας το όνομά του στο νέο πρόγραμμα ανάπτυξης και αλληλεγγύης της αυτοδιοίκησης για τους ΟΤΑ!